

Wiesława Limont (red.), *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych* IMPULS, Kraków 2004, ss. 374

Praca *Teoria i praktyka edukacji uczniów zdolnych* składa się z dwóch części. Pierwsza zawiera teoretyczne aspekty edukacji uczniów zdolnych, a wśród nich odpowiedź na pytanie: czy potrzebna jest pedagogika zdolności? Druga część pracy poświęcona jest edukacji uczniów zdolnych w praktyce. Część ta została podzielona na trzy rozdziały:

1. „Programy edukacyjne — przez twórczość i ku twórczości”
2. „Programy edukacyjne dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym”
3. „Programy edukacyjne w dalszych etapach kształcenia”.

Książka została przygotowana pod redakcją W. Limont — autorki licznych publikacji i programów z zakresu psychologii zdolności i twórczości. Jej współautorzy postanowili wypełnić lukę w badaniach, dotyczących praktyki kształcenia uczniów zdolnych, przez prezentację swoich prac. Książka stanowi efekt zorganizowanej edycji podyplomowych studiów w zakresie pedagogiki zdolności i twórczości na Uniwersytecie Mikołaja Kopernika w Toruniu. Licząca 374 strony praca obejmuje 30 artykułów o charakterze syntetycznym i analitycznym. Obok waleorów naukowych I części, publikacja ma przejrzystą kompozycję części II, która dotyczy edukacji uczniów w praktyce. Treść książki koresponduje z tematem. Na szczególną uwagę zasługuje fakt, że książka obejmuje prace autorów z różnych ośrodków naukowych, zarówno krajowych, jak i zagranicznych. Warto w tym miejscu zaprezentować najważniejsze zagadnienia i problemy podejmowane przez jej autorów.

Część pierwszą otwiera tekst F. J. Mönksa *Zdolności a twórczość*. Autor porównuje klasyczne podejście w edukacji osób zdolnych w wybranych aspektach rozważań teoretycznych zachodnioeuropejskiej myśli pedagogicznej XIX i XX wieku. Wskazuje na możliwości rozwoju zdolności twórczych uczniów poprzez promowanie cech związanych między innymi z odwagą, śmiałością w podejmowaniu ryzyka, pozytywną samooceną, gotowością do podejmowania ryzyka. Chcąc rozwijać zdolności twórcze uczniów, nauczyciel powinien zachęcać uczniów do samodzielnej nauki, preferować styl uczenia oparty na współpracy i adaptacji, tolerować usprawiedliwione błędy oraz realizować zróżnicowany program nauczania i stosować różne metody kształcenia. Są to cechy, które powinien posiadać nauczyciel twórczy — rozwijający twórcze zachowania u uczniów. Uczeń zdolny wymaga odpowiedniej opieki, dostosowanej do jego indywidualnych potrzeb. Autor podkreśla, że wzrasta realizacja indywidualnych potrzeb uczniów zdolnych i twórczych. Sprzyjanie rozwojowi twórczości stymulować będzie rozwój motywacji wewnętrznej uczniów — a to stanowi siłę napędową świadomego kształcenia. Wówczas nauka stanie się dla ucznia zdolnego hobby.

W tekście W. Limont i J. Cieślukowskiej *Czy potrzebna jest pedagogika zdolności?* do funkcjonującej dotychczas listy pojęć autorki dołączają pojęcie „cudowne dziecko”. Cudowne dziecko do dziesiątego roku życia osiąga mistrzowski poziom w wykonywaniu określonej aktywności, np. komponowaniu. Czytelnik znajdzie odpowiedź na pytanie: kogo można określić jako osobę zdolną? Treść tekstu została dobrana tak, że nie dotyczy jedynie zdolności kierunkowych i ogólnych, ale w literaturze przedmiotu podaje trzeci rodzaj zdolności — twórczych. Ważnym rozróżnieniem związanym z pojęciem twórczości jest jej powiązanie z osobą, procesem lub wytworem. Mówiąc o osobie, można mówić o zdolnościach twórczych, postawie twórczej, osobowości twórczej. Postawa twórcza to nic innego, jak gotowość i otwartość, ciekawość i chłonność informacji. Autorki wykazują się rozległą wiedzą w poruszanej tematyce oraz rzetelnością w prowadzeniu badań, o czym świadczą wykorzystane w badaniach źródła i uzyskane efekty.

W kolejnym artykule *Stymulowanie motywacji sprzyjającej aktywności twórczej w szkole* A. Tokarz zwraca uwagę na procesy zachodzące w szkole, które są źródłem ograniczeń mających wpływ na realizowanie postulatów „stymulowania aktywności twórczej w szkole”. Nauczyciel może rozwinąć zdolności intelektualne i osobowościowe w długotrwałym procesie kształtowania się postaw. Pamiętać należy, że zależności te pozostają pod wpływem czynników środowiskowych, rodzinnych, społecznych i genetycznych. Na podkreślenie zasługuje zwrócenie szczególnej uwagi na rolę nauczyciela — inspiratora działań twórczych. Autorka pokusiła się o udzielenie odpowiedzi na pytanie: kto ma być podmiotem i co ma być przedmiotem oddziaływania?

Zastosowanie niepozornego przyimka „przez” przenosi proces konstruowania wiedzy z nauczyciela na ucznia. Uczeń jest organizatorem i twórcą. Problematykę tę podejmuje E. Arciszewska, autorka artykułu *Rola nauczyciela edukacji elementarnej w tworzeniu warunków konstruowania wiedzy przez dzieci*. Autorka zwraca uwagę, że mamy do czynienia nie tyle z przekazywaniem wiedzy przez nauczyciela, lecz z konstruowaniem wiedzy przez ucznia. Pomimo ciągłych prób nie dopracowano się modelu nauczyciela edukacji elementarnej, no może poza nielicznymi wyjątkami.

Część pierwszą pracy zamyka artykuł D. Siemienieckiej-Gogolin *Postawa i zdolności twórcze a styl użytkowania elektronicznych mediów przez nauczycieli*, prezentujący wyniki własnych badań. Ich wartość podnosi fakt, że autorka już we wstępie jasno i konkretnie określiła realizację celów. W wyniku badań stwierdzono, że najczęściej wykorzystywanymi środkami dydaktycznymi na lekcjach są komputery i Internet, rzutniki i projekторы. Nauczyciele rzadko korzystają z książek i czasopism elektronicznych.

Źródła do każdego artykułu pierwszej części recenzowanej książki zostały dobrane w sposób odpowiedni, ukazują problematykę z różnych punktów widzenia. Ta część pracy robi wrażenie dobrze przygotowanej i ciekawej dla czytelnika publikacji.

Część druga książki *Teoria i praktyka edukacji...* zawiera programy autorskie, zaproponowane przez nauczycieli — absolwentów między innymi Podyplomowego Studium Edukacji Dzieci Zdolnych na Obszarach Rustykalnych oraz Podyplomowego Studium Pedagogiki Zdolności i Twórczości UMK w Toruniu. Ponieważ niemożliwe jest szczegółowe przedstawienie wszystkich artykułów, ograniczę się do omówienia trzech spośród prezentowanych w drugiej części pracy.

Z pierwszej grupy pn. „Programy edukacyjne — przez twórczość i ku twórczości” wybrałam program „Pigmalion”, realizowany na zajęciach koła języka polskiego w Gimnazjum Publicznym w Raciążku. Celem programu jest

rozwijanie twórczego myślenia, mówienia, pisania, szybkiego czytania ze zrozumieniem oraz trening pamięci. W programie znajdzie zainteresowany czytelnik przykłady ćwiczeń z zakresu twórczości i zabawy językowej. Adresatami programu są uczniowie klas I gimnazjum. Zajęcia odbywają się dwa razy w tygodniu, w grupach 12-18-osobowych. Mogą w nich uczestniczyć wszyscy uczniowie, którzy pragną się rozwijać. Pierwszym z kroków jest nauczenie się uczenia. Uczniowie poznają na zajęciach m.in.:

- techniki szybkiego czytania i pisania,
- ćwiczenia poprawiające pamięć, spostrzegawczość.

Przykłady ćwiczeń z zastosowaniem technik twórczego myślenia pokazuje autorka poprzez:

1. konspekt lekcji języka polskiego,
2. prezentację fragmentów wierszy tworzonych przez grupy uczniów podczas lekcji,
3. ćwiczenia podsumowujące wiadomości, np. o średniowieczu,
4. ćwiczenia usprawniające pisanie wypracowań,
5. dokonanie analizy i interpretacji filmu,
6. lekcję patriotyzmu – technika niedokończonych zdań.

Autorka E. Ceglewska zaproponowała trzydziestogodzinne zajęcia warsztatowe nauczycielom języka polskiego oraz historii. Warsztaty nt. „Lekcje twórczości w szkole podstawowej i gimnazjum” zostały ocenione bardzo wysoko przez uczestników. Podczas zajęć uczestnicy mogli poznać zasady prowadzenia lekcji twórczości, metody oraz techniki rozwijania twórczych możliwości uczniów.

W drugiej grupie pn. „Programy edukacyjne dla dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym” A. Piłarska, współautorka programu „Dostrzegać więcej, widzieć inaczej”, określa praktyczne aspekty rozwijania zdolności dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Walorem tego artykułu jest refleksyjny sposób ujęcia programu przez autorkę. Z perspektywy kilkunastu lat pracy widzi potrzebę doskonalenia i przekształcania rzeczywistości edukacyjnej. Założeniem programu edukacyjnego jest stymulowanie rozwoju uzdolnień w nauczaniu zintegrowanym. Ciekawym rozwiązaniem jest realizacja programu z całą klasą w ciągu trzech lat, uwzględniająca kontynuację w klasach IV-VI. Spośród wszystkich uczestników biorących udział w zajęciach wyróżnione zostają dzieci szczególnie zdolne twórczo. Program daje możliwości tworzenia warunków sprzyjających ujawnianiu i rozwijaniu aktywności twórczej dzieci w młodszym wieku szkolnym poprzez zabawy, ćwiczenia i zajęcia edukacyjne. Warto zwrócić uwagę czytelnika na fakt, że aktywność twórcza pojmowana jest jako aktywność werbalna, plastyczna, muzyczna oraz ruchowa. Autorki spodziewają się, że w efekcie oddziaływań na dziecko ukształtują człowieka aktywnego i zdolnego do twórczych działań. Ma on być świadomy swojego rozwoju i realizować w przyszłości własne wewnętrzne potrzeby. Zaproponowane w programie rozwiązania nie ograniczają inwencji twórczej nauczyciela, wręcz prowokują do refleksji, że każdy człowiek nosi w sobie inną wizję świata, każdy z nas bowiem jest inny.

Trzecia grupa to „Programy edukacyjne w dalszych etapach kształcenia”. Wśród nich zwróciłam uwagę na program aktywności twórczej w klasie artystycznej – „Korzenie i skrzydła”. Celem programu jest pomoc w odkrywaniu prawdziwych oraz ważnych wartości w życiu człowieka. Zdaniem L. Gruszewskiej-Soliz i D. Przybysz, własne korzenie dają możliwość twórcemu samorozwojowi uczniów. Program jest realizowany w klasie artystycznej Gimnazjum nr 2 w Gorzowie Wielkopolskim. Pobudza uczniów do zadawania pytań typu: kim jestem? Zapoznaje ich z pojęciem miłości – miłości mającej wpływ na zachowania, decyzje, a następnie wybory, jakich dokonują w życiu.

Zamiarem auterek było rozwijanie różnorodnych zdolności uczniów. Obszary działania klasy artystycznej zostały podzielone na edukację: plastyczną, muzyczną, polonistyczną i wychowawczą. Edukacja plastyczna to np.: udział w letnich plenerach, wernisażach, wystawach oraz zabawy plastyczne w przedszkolu. Edukacja muzyczna zachęca do opracowywania muzyki do przedstawień, stworzenia chóru szkolnego. Na uwagę zasługuje edukacja wychowawcza polegająca na opracowaniu i prowadzeniu programów edukacyjnych dla uczniów klas nauczania początkowego oraz wychowanków Domu Małego Dziecka. Klasa artystyczna ma możliwość edukacji polonistycznej, na którą składają się m.in.: wyjścia do teatru, praca w pracowniach teatralnych, spotkania z twórcami, aktorami, dziennikarzami. Uczniowie przygotowują i prowadzą audycję radiową „13-tka”. Biorą udział w konkursach literackich, polonistycznych. Zajęcia są prowadzone metodami aktywnymi, takimi jak: trening twórczości, drama, psychodrama. Czytelnik książki ma możliwość zapoznania się z przykładowym scenariuszem zajęć na temat: Historia mojej rodziny. Zamiarem auterek jest oparcie wychowania na tradycji, by chociaż „kilka kropel trafiło do korzeni”, gdyż dzięki nim można odnaleźć prawdziwego siebie.

Trudne i niemożliwe jest wskazanie w kilku zdaniach wszystkich istotnych zagadnień poruszanych przez autorów. Istotną zaletą omawianej pracy jest jej przejrzystość i czytelność. Język, jakim jest napisana większość artykułów, pozwala do grona adresatów włączyć nauczycieli, wychowawców, pedagogów, studentów oraz rodziców uczniów zdolnych. Sądzić należy, że czytelnikiem może być każdy – komu bliski jest problem edukacji dzieci zdolnych. Odbiorca może w prosty sposób odnaleźć interesujące go zagadnienia.

Ukazanie się tej publikacji świadczy o potrzebie pogłębionych badań nad teorią i praktyką edukacji uczniów zdolnych. Problematyką uczniów zdolnych oraz ich kształcenia w Polsce zajmują się m.in.: T. Lewowicki, E. Nęcka, A. Sękowski, J. Strelau, I. Borzym, M. Tyszkowa. Naukowcy, psychologowie i pedagodzy zmagają się w swych badaniach oraz eksperymentach pedagogicznych do stałego doskonalenia, stymulacji i kształcenia młodzieży. Praca pod redakcją W. Limont i prezentowane w niej zagadnienia są cenną pomocą dla dalszych badań oraz stanowią kolejny krok do pełnego rozpoznania tematu.

W podsumowaniu należy zwrócić uwagę, że publikacja *Teoria i praktyka edukacji...* nie wyczerpuje problematyki, natomiast stanowi następny etap w procesie tworzenia propozycji programów autorskich możliwych do realizacji w szkole. Współcześni autorzy stawiają nowe problemy badawcze, co pozwala czytelnikom oczekiwać kontynuacji badań w tym kierunku. Badacze muszą jednak mieć świadomość, że od czytelnika zależy, w jakim stopniu może przenieść gotowy program na grunt swojej pracy zawodowej. Ważne jest, aby czytelnik uwzględnił między innymi uwarunkowania środowiskowe i wyposażenie szkół, gdyż większość prezentowanych programów zawiera szereg wskazówek i propozycji rozwiązań praktycznych, realizowanych w określonych warunkach lokalowo-środowiskowych.

Violetta Tyborowska